

Exvot de Carles V

Penjoll d'or, plata, vori i esmalt.

7x5 cm

Museu d'Art de Girona Núm. reg. MDG 1550.

Fons Museu Diocesà de Girona

Segons la tradició oral, aquest penjoll es considera una ofrena que l'emperador Carles V va fer a la Mare de Déu de Castelló d'Empúries en agraïment per haver arribat sa i estalvi a Roses després d'un viatge per mar, l'any 1533, en què fou sorprès per una forta tempesta.

El penjoll en qüestió representa una peça important en l'art de la joieria del seu temps tant per les mides com pels materials utilitzats en la seva realització.

Es tracta d'un amulet protector contra diferents malalties: a causa dels nous corrents filosòfics impulsats per l'humanisme, en aquella època no era gens estrany barrejar els mites antics amb les creences cristianes del Renaixement.

Pere Estivill, Dibuix d'un penjoll, 1586.
Llibre de passanties del gremi de joiers de Barcelona

D'acord amb la tradició oral, aquest penjoll del segle XVI, avui conservat al Museu d'Art de Girona, va ser ofert per l'emperador Carles V a la Mare de Déu de Castelló d'Empúries l'any 1533. Amb l'ofrena, el monarca li volgué agrair l'arribada a Roses, sa i estalvi, després d'una tempesta que el sorprengué anant cap a Barcelona i que el va obligar a continuar el camí per terra, passant per Castelló d'Empúries i Bàscara.

Es tracta d'una joia que protegeix el portador de diferents mals. No s'ha de confondre, tanmateix, amb la figa, un amulet consistent en un puny tancat amb el polze col·locat entre l'índex i el dit del cor que també té una funció protectora, però només contra el mal d'ull.

L'exvot del Museu d'Art de Girona és i fou ja en el seu temps una peça molt rellevant a causa de les seves dimensions considerables i per la mà tallada en vori, un material aleshores escàs i reservat a treballs d'una vàlua econòmica elevada.

Coneixem peces similars a la que ens ocupa tallades en cristall de roca, corall o atzabeja, i també d'altres fetes d'or esmaltat per imitar la carnació. La mà del Museu mesura 7x3 cm; es tracta, doncs, d'una mida força gran tenint en compte el que és habitual en aquesta tipologia de penjolls. La peça estudiada representa una mà dreta tallada en vori; les línies de la mà, molt ben detallades, són fàcils de llegir a fi de facilitar-ne la interpretació d'acord amb el significat que hi atorguen els quiromàntics. El puny està realitzat en un aliatge segurament de 20 quirats, molt corrent en els treballs de l'època; les zones esmaltades, rebaixades amb burí i executades en color vermell i verd transparent i en blanc opac, dibuixen uns motius de cartons retallats. L'extrem acaba en un metall blanc (plata) amb el qual s'imiten les randes de la camisa que sortien del puny, anomenades *lechuguilla*. En aquells anys, barrejar la plata i l'or era un fet molt excepcional; només coneixem un exemple de penjoll de figa, conservat al Museo Lázaro Galdiano, que també presenta aquesta combinació de materials.

En origen, la peça exhibia dos anells als dits. Un dels dits, però, ha perdut dues falanges i l'anell. L'altre, col·locat a l'índex, incorporava inicialment una maragda o un diamant de talla en taula, les pedres més habituals als segles XVI i XVII; avui dia, en canvi, exhibeix una perla fina traspassada i reblada que ha substituït la pedra original.

El British Museum posseeix un penjoll de característiques molt semblants i molt ben conservat.

L'única diferència consisteix en els dibuixos esmaltats del puny, que en l'exemplar del museu anglès són vegetals.

Als llibres de passanties del gremi de joiers de Barcelona hi trobem un dibuix de Pere Estivill, datat el 1586, en què l'autor presenta una peça similar per examinar-se i assolir la categoria de mestre joier. Cal destacar, en el dibuix, la fantasia que desplega Estivill incorporant-hi un clavell sostingut pels dits.

Després de l'edat mitjana, l'interès del Renaixement pel món clàssic (Grècia i Roma) acostà l'home a l'humanisme i barrejà les creences i els mites de temps passats amb la fe cristiana. Durant el període renaixentista, així doncs, aquesta mena de peces va conviure amb les de creença catòlica.

Pel que fa a la datació del penjoll en l'any 1533, com fa el doctor J. Marquès en la fitxa del 1958, i a la seva relació amb el viatge de l'emperador, convindria fer una observació. Les randes o *lechuguilla* de la camisa són d'una mida força gran, per la qual cosa s'han de considerar més aviat una evolució de les primeres que van sorgir, i que eren més petites. La *lechuguilla* del penjoll que ens ocupa, així doncs, el situaria a finals del segle XVI. Els dibuixos de cartons retallats amb esmalts del puny, per la seva banda, són clarament d'origen italià; aquests motius sí que van arribar molt aviat a casa nostra, principalment a causa dels forts vincles existents amb Itàlia i també arran de l'estreta relació que hi mantingué l'emperador, el qual havia estat coronat a Roma.

Cal tenir en compte així mateix que, en aquell temps, les ofrenes i els regals podien trigar molt temps a atènyer la seva destinació final després d'haver estat promesos.

Si el penjoll en qüestió fos d'origen italià, els motius dels cartons retallats i enrotllats a l'interior encaixarien amb les dates esmentades (1533). Les randes del puny, per la seva banda, corresponen a una moda espanyola que es va difondre per tot Europa i que les diverses corts italianes foren de les primeres a adoptar.

Tècnicament resulta difícil relacionar el penjoll del Museu amb la data de la tempesta del 1533, ja que el seu estil el situa uns cinquanta anys més tard i l'emperador morí el 1558. La passantia de Pere Estivill, a més, data del 1586; hem de suposar que la peça que presentava ja estava avesat a fer-la, de manera que si restem els cinc o sis anys d'aprenentatge obtenim com a data de referència el 1580, molt posterior, així doncs, a la que ha consagrat la tradició oral (1533).